

*П.А. Бурковський, аспірант
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
Науковий керівник: Крисанов Д.Ф., д.е.н., професор*

ПРОБЛЕМА ДИСПАРИТЕТНОСТІ В РЕСУРСНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АГРАРНОГО СЕКТОРА

В статті розглянуто питання паритетності економічних відносин в аграрному секторі та прояв цієї проблеми в сфері ресурсного забезпечення переробних підприємств. Розкрито сутність терміну «ресурсне забезпечення» та проаналізована виробнича потужність аграрного сектору. Визначено роль договірних відносин як засобу пом'якшення диспаритетності. Запропоновано шляхи покращення економічних відносин між сільськогосподарськими виробниками та переробно-харчовими підприємствами з метою їх ефективного ресурсного забезпечення.

Ключові слова: диспаритетність, ресурсне забезпечення, аграрний сектор, сільськогосподарські виробники, переробно-харчові підприємства.

В статье рассмотрен вопрос паритетности экономических отношений в аграрном секторе и влияние этой проблемы на ресурсное обеспечение перерабатывающих предприятий. Раскрыта сущность термина «ресурсное обеспечение» и проанализирована производственная мощность аграрного сектора. Определена роль договорных отношений как средства смягчения диспаритетности. Предложены пути улучшения экономических отношений между сельскохозяйственными производителями и перерабатывающими предприятиями с целью их эффективного ресурсного обеспечения.

Ключевые слова: диспаритетность, ресурсное обеспечение, аграрный сектор, сельскохозяйственные производители, перерабатывающие предприятия.

The article deals with the issue of parity of economic relations in the agricultural sector and the manifestation of this problem on resource provision of processing enterprises. The essence of the term «resource provision» was revealed. Also we analyzed the production capacity of the agricultural sector. The role of contractual arrangements as a means of mitigating disparity was also investigated. We proposed the ways of improving economic relations between farmers and processing enterprises and the establishment of efficient resources provision for food-processing enterprises. The paper suggests theoretical and practical perspectives and directions for future research.

Keywords: disparity, resource provision, agricultural sector, agricultural producers, food-processing enterprises.

Постановка проблеми. Ще у 1776 р. у своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» А. Сміт зауважив, що основою цього багатства є «земля» та «праця», які проявляють себе батьками благ, що створюються у процесі виробництва. Саме поєднання матеріального й людського факторів виробництва для створення продуктів та послуг лежить в основі функціонування ресурсного забезпечення. Зрозуміло, що повне і безперебійне ресурсне забезпечення підприємств необхідне для їх ефективної діяльності, особливо коли йдеться про харчову галузь, яка вирішує питання продовольчої безпеки. Проблема нерівномірності надходження сировини на переробку та її недостатніх обсягів є відображенням дійсних економічних відносин між виробниками і переробниками в аграрному секторі. Саме диспаритетність є однією з причин неефективного ресурсного забезпечення переробно-харчових підприємств. Диспаритетність економічних відносин в аграрному секторі виступає своєрідним гальмом для всієї економічної системи. І за нинішніх умов господарювання аграрний сектор економіки України потребує удосконалення або ж

кардинальної перебудови системи існуючих економічних відносин між його суб'єктами: зайнятими виробництвом продукції сільського господарства, її зберіганням, переробкою і доведенням до споживача. Це і зумовлює актуальність даної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблеми диспаритетності економічних відносин в аграрному секторі та його прояву на ресурсне забезпечення підприємств в різні періоди займалися такі науковці: Концеба С.М. [2], Крисанов Д.Ф.[3], Олійник Т. Г. [4], Піняга Н.О. [5], Савицька Г. В. [6] та ін. Проте потребує більш детального і глибокого дослідження «ресурсне забезпечення» як економічна категорія, а також проблема диспаритетності економічних відносин в аграрному секторі стосовно нинішнього періоду розвитку, який характеризується його включенням у процеси глобалізації та євроінтеграції і це накладає своєрідний відбиток на дану проблему.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні сутності проблеми диспаритетності в ресурсному забезпеченні вітчизняного аграрного сектора. Поставлена мета визначила вирішення таких завдань: з'ясувати сутність ресурсного забезпечення, визначити зміст диспаритетності у ресурсному забезпеченні переробно-харчових підприємств та шляхи її подолання.

Виклад основного матеріалу. Визначення терміна «ресурси» акцентується на двох аспектах. Відповідно до першого визначення «ресурси» – це «запаси», а до другого, «ресурси» – це «джерела». Цікаво, що вибір того чи іншого визначення змінює зміст терміна «ресурси» на прямо протилежний. Потрібно зауважити, що сучасне розуміння забезпеченості певного регіону відповідними ресурсами ґрунтується на глибокому аналізі звітності підприємств цього регіону. Саме через це вважаємо, що найбільш адекватним з погляду організації системи ресурсного забезпечення підприємств значенням терміна «ресурси» є термін «запаси».

Якщо врахувати, що термін «забезпечення» визначається як надання матеріальних засобів і гарантування чогось, то можна дати наступне визначення терміна «ресурсне забезпечення». Ресурсне забезпечення – це сукупність організаційно-економічних відносин, спрямованих на оптимальне та своєчасне залучення відповідних запасів для здійснення ефективного виробництва товарів чи послуг [2, с.45].

В питанні ресурсозабезпеченості переробно-харчових підприємств необхідно враховувати специфіку організації праці на них. Наприклад, вони характеризуються високою матеріаломісткістю. У структурі собівартості продукції, що вони виготовляють, витрати на сировину становлять нерідко більше половини. Тому впровадження досконалої технології, зниження втрат і зменшення відходів, підвищення якості продукції є резервами нарощування обсягів виробництва та здешевлення продуктів [1, с.326].

Необхідно зазначити, що в сучасних умовах господарювання кожне підприємство самостійно створює, апробує та вдосконалює систему ресурсозабезпечення, а при дефіциті ресурсів, особливо продовольчої сировини, вступає в гостру боротьбу зі своїми конкурентами за прихильність агровиробників [3, с.21].

За даними Мінагрополітики за січень-вересень 2014 року господарствами всіх форм власності реалізовано на забій 2313,6 тис. тонн худоби і птиці, вироблено 8852,2 тис. тонн молока, 15840,1 млн штук яєць. У порівнянні з таким же періодом 2013 року виробництво м'яса, молока та яєць збільшилось на 5,7%, 0,7% та 7,1 % відповідно [7].

Виробництво продукції сільськогосподарських підприємств здійснюється на основі єдності таких чинників – земля, трудові, фінансові та матеріальні ресурси. При недостатньому забезпеченні підприємства хоча б одним із перелічених вище ресурсів ускладнюється процес виробничої діяльності.

Оцінка економічної ефективності сільськогосподарського виробництва базується на комплексному підході щодо визначення його кінцевих результатів, враховуючи при цьому ступень залучених ресурсів та їх використання. При характеристиці ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, потрібно звернути увагу на посівні площі під урожай основних сільськогосподарських культур (табл. 1) [5, с.223].

Таблиця 1

Посівні площі під урожай основних сільськогосподарських культур, тис. га

Показники	Роки				2013 р. у % до 2001 р.
	2001	2011	2012	2013	
Зернові і зернобобові культури	15586,3	15723,8	15449,0	16274,1	104,4
Технічні культури	3878,1	7441,1	7854,1	7664,9	197,6
Картопля та овоче-баштанні культури	2094,5	2028,3	2023,3	1954,6	93,3
Кормові культури	6375,2	2477,3	2474,9	2221,4	34,8
Загальна посівна площа	27934,1	27670,5	27801,3	28115,0	100,6

Джерело: розроблено автором на основі [8, 9].

Загальна посівна площа під урожай у 2013 році становила 28115,0 тис. га, що на 180,9 тис. га більше розміру площ у 2001 році. Потрібно зауважити, що це збільшення відбулось за рахунок підвищення частки посівних площ для технічних культур, насамперед соняшнику.

Не можна також оминати і тваринництво, що забезпечує населення цінними продуктами харчування – м'ясом, молоком, яйцями, а переробно-харчові підприємства – сировиною (табл. 2).

Таблиця 2

Поголів'я худоби та птиці, тис. голів

Показники	Роки				2013 р. у % до 2001 р.
	2001	2011	2012	2013	
Велика рогата худоба	9421,1	4425,8	4645,9	4534,0	48,1
у т.ч. корови	-	2582,2	2554,3	2508,8	-
Свині	8369,5	7373,2	7576,7	7922,2	94,7
Вівці та кози	1965,0	1739,4	1738,2	1735,2	88,3
Птиця	136805,7	200760,6	214070,6	230289,8	168,3

Джерело: розроблено автором на основі [8].

Динаміка тваринництва показує, що в період 2001-2013 рр. поголів'я великої рогатої худоби зменшилось вдвічі, а птиці збільшилось на 68,3 %, що становить 93484,1 тис. голів. Таким чином, враховуючи обсяги посівних площ під урожай та поголів'я худоби та птиці, особливої уваги потребує динаміка виробництва основних видів продукції сільського господарства (табл. 3).

Таблиця 3

Виробництво основних видів продукції сільського господарства, тис. т

Вид продукції	Роки				2013 р. у % до 2001 р.
	2001	2011	2012	2013	
Зернові	39706,1	56746,8	46216,2	63051,3	158,8
Цукрові буряки	15574,6	18740,5	18438,9	10789,4	69,3
Насіння соняшнику	2250,6	8670,5	8387,1	11050,5	491,0
Картопля	17343,5	24247,7	23250,2	22258,6	128,3
Овочі відкритого ґрунту	5906,8	9832,9	10016,7	9872,6	167,1
М'ясо	2332,5	3031,8	3120,9	3379,6	144,9
Молоко	13444,2	11086,0	11377,6	11488,2	85,5
Яйця (млн.шт.)	9668,2	18689,8	19110,5	18110,2	187,3

Джерело: розроблено автором на основі [8].

Протягом досліджуваного періоду загалом існує тенденція до збільшення виробництва основних видів продукції сільського господарства. Негативні результати ми спостерігаємо лише у виробництві цукрових буряків та молока.

З наведеного випливає, що виробництво сільськогосподарської сировини знаходиться на певному підйомі. Проте проблема недостатнього ресурсного забезпечення криється дещо глибше. А саме в умовах, які створені для сільськогосподарських виробників, в цінах, за якими вони змушені продавати свою сировину. Що стосується умов, які створені для сільськогосподарських виробників на сьогоднішній день, то вони попросту неприйнятні або ж непаритетні. На практиці доходить до того, що фермери в одну тонну зерна вкладають більше коштів, ніж отримують від її реалізації. Величезна проблема існує і в молочному секторі. Закупівельні ціни на молоко знаходяться на надзвичайно низькому рівні. Потрібно також зауважити, що для сільгоспвиробників цінова проблема має дві сторони: не тільки занижені ціни реалізації сировини, а також і завищені ціни на закупівлю власних ресурсів. Унаслідок цього чисельність фермерських господарств щороку зменшується, що має негативні наслідки для аграрного сектора.

Зрозуміло, що виробники сільськогосподарської продукції завжди зацікавлені у вищих закупівельних цінах, а переробники у нижчих. Проте ціни на сировину диктує саме переробник, адже він знаходиться на харчовому ланцюжку ближче до споживача. Ця диспаритетність породжує негативні тенденції, пов'язані з нерівномірністю та недостатністю надходження сировини до переробно-харчових підприємств.

Потрібно зауважити, що рівень забезпеченості підприємства сировиною і матеріалами визначається на основі порівняння фактичної кількості закупленої сировини з її плановою потребою. При цьому обов'язково необхідно перевіряти забезпеченість потреби в завезенні матеріальних ресурсів договорами на їх постачання та фактичне їх виконання [6, с.173].

Дійсно договори про постачання сировини між переробно-харчовими підприємствами та сільськогосподарськими виробниками є головною передумовою налагодженню прямих зв'язків та ефективної логістики між суб'єктами аграрного сектору.

Укладені між партнерами договори містять зобов'язання обох сторін щодо обсягів поставленої сировини, термінів її поставки та відповідність параметрам безпечності та якості. Також контракт містить додаткові пункти щодо відповідальності кожної сторони за невиконання умов контракту. У випадку невиконання обов'язків по договору у встановлений термін винна сторона повинна виплатити іншій штраф. Однак більшість переробно-харчових підприємств диктує товаровиробникам свої умови стосовно придбання сировини: наприклад, ціни, за якими м'ясокомбінати та молокозаводи купують у господарств сировину, не відшкодовують у більшості випадків виробничих витрат останніх.

Порушення умов договору купівлі-продажі сировини включає такі основні складові: продукція від сільгоспвиробників поступає із недотриманням вимог безпечності та якості, нерідко із запізненням та недотриманням графіку поставок, що, зрештою, супроводжується додатковими втратами для обох сторін. У зв'язку з цим договір повинен стати основним інструментом регулювання економічних відносин між сировинними та переробно-харчовими підприємствами і, за великим рахунком, одним із привідних ременів всього економічного механізму господарювання.

Під час укладання договорів необхідно чітко і конкретно визначити предмет договору, зобов'язання і відповідальність сторін, порядок розрахунків, термін дії договору, юридичні адреси сторін, а також інші додаткові умови [4, с.150].

Налагодження виробничо-договірних відносин дещо пом'якшить проблему ресурсного забезпечення переробно-харчових підприємств та не спроможне подолати її повністю. Для повного вирішення питання диспаритетності необхідне створення рівновигідних умов для усіх суб'єктів вітчизняного аграрного сектора, що неможливо забезпечити без належного державного втручання.

Висновки. На нашу думку, для покращення економічних відносин між сільськогосподарськими і переробно-харчовими підприємствами та налагодження їх ефективного ресурсного забезпечення необхідно:

– удосконалення методів ціноутворення на сировину на основі паритетності цін. Тобто, таких цін на сільськогосподарську продукцію, які б забезпечували можливість агровиробнику за реалізовану продукцію отримувати грошовий дохід в обсягах, які покриватимуть понесені витрати й отримувати прибуток хоча б на рівні середньогалузевого;

– створення галузевих асоціацій для комплексного захисту інтересів сільгоспвиробників. В Україні нині існує Українська Аграрна Конфедерація, одним із завдань якої є: створення платформи для діалогу представників всіх галузей аграрного сектору з метою узгодження і формування спільної позиції, врахування інтересів усіх суб'єктів аграрного ринку. Проблема в тому, що її повноваження є надто обмеженими і тому їх необхідно розширити та закріпити у законодавчому порядку;

– сприяти здійсненню переходу від міжгосподарських договірних зв'язків (горизонтальної інтеграції) до широкого впровадження елементів кооперації та інтеграції, що забезпечуватиме формування замкнутого циклу виробництва (вертикальної інтеграції) за принципом «з лану до столу».

Таким чином, можна зауважити, що проблему диспаритету неможливо вирішити без державного регулювання й підтримки сільського господарства, включаючи, у першу чергу, регулювання цін у сфері аграрного товарообміну. Доцільним є створення державної програми, спрямованої на послаблення диспаритету цін в агросекторі, встановлення оптимальних цінових коридорів для закупівельних цін на основні види сільськогосподарської продукції тощо.

Література

1. Ільчук М. М. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу: навч. посіб / М. М. Ільчук, Т. Д. Іщенко, В. К. Збарський. – Київ: Вища освіта, 2002. – 398 с.
2. Концеба С. М. Економічна сутність ресурсного забезпечення виробництва продукції / С.М. Концеба// Економіка АПК : Міжнар. наук.–вироб. журн. — К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010. — № 7. — С. 43–46.
3. Крисанов Д. Ф. Ресурсозабезпечення переробно-харчового виробництва / Д. Ф. Крисанов // Економіст. – 2012. – №11. – С. 21–25.
4. Олійник Т. Г. Покращення економічних відносин між аграрними та переробними підприємствами / Т. Г. Олійник, М. Д. Бабенко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – № 2 (53). – С. 148-152.
5. Піняга Н. О. Ресурсозабезпеченість сільськогосподарських підприємств: їх оцінка і тенденції розвитку / Н. О. Піняга // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) . - 2013. - № 2(2). - С. 221-227
6. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. - 3-тє вид., випр. і доп. / Г. В. Савицька. – Київ: Знання, 2007. – 668 с.
7. Мінагрополітики: Збільшено виробництво м'яса, молока та яєць [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://minagro.gov.ua/node/14817>
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України . [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай за 2013 рік [Електронний ресурс] / Держ. служба статистики України. – К., 2013. - 53 с. – Режим доступу до ресурсу : http://ugarport.org.ua/sites/default/files/bl_posiv_2013.pdf